

„Aki elutasítja az álmokat, a költészetet utasítja el”

Az egyetlen *Álmoskönyv* könyvtáram valamelyik polcán található. Keresztanyám, *Roza Kutny* vásárolta a XIX. sz. végén Ljubljana egyik legszebb terén, a Kongresni (Kongresszusi) téren levő Fischer Könyvesboltban. 1821-ben ebben a városban tartották a Szent Szövetség kongresszusát, ezt a csillag alakú teret ennek az eseménynek az emlékére építették, amikor az európai királyok, császári méltóságok és politikusok sétáltak itt. Lehetséges, hogy 1899 előtt vásárolta, mielőtt még megjelent volna Sigmund Freud *Álomfejtés*¹ című könyve, de lehet, hogy még ugyanebben az évben. Az alcíme arról árulkodik, hogy a legősibb fennmaradt források alapján íródott: *A legeslegújabb, az elejétől a végéig illusztrált álmoskönyv, lottózáshoz ajánlott számokkal kiegészítve. A legjobb források és az óegyiptomi papok és perzsa mágusok tapasztalata alapján gyűjtötték csokorba.* Az alcím nemcsak egy XIX. századi régi reklámfogás, hiszen a Kr. előtti VII. századi babiloni agyagtáblákon, amelyeken a legősibb álmoskönyv fennmaradt, hasonló elvek szerint vannak leírva a magyarázatok. A babiloniak így magyarázták az álmokat: „*Medvehúst enni, ellenállás. Majomhúst enni, kényszeredett vásárlás. Átlagos húst enni, a lélek békéje...*” Az én álmoskönyvemben a jelentéslitániák hasonló mechanizmussal járnak el: „*Dió: gyötrellem, felgyógyulás. Diót rázni: gond. Diót pucolni: rossz fizetés. Diót törni: pénz, gazdálkodás. Dióbél: veszekedés, ellenség feletti győzelem...*” és így tovább a könyv végéig.

Az álomfejtés az emberiséggel egyidős. Az említett babiloni agyagtáblák mellett a még fennmaradt legősibb álmoskönyvek egyike, a XII. dinasztia idejéből való óegyiptomi, és a Kr. előtti V. századból származó indiai Atharva védákban található magyarázatok.

„*Aki elutasítja az álmokat, a költészetet utasítja el*” – állította a nagy horvát költő, Tin Ujević (1891–1953) – és vele egyet is értek. Egész életünk egy ismeretlen erőben zajló forrás folyamata. A régiek ezt isteni erőnek hívták, a kortárs pszichológia pedig tudatalattinak. Az álmok és a versek olyan levelek, amelyeket felfoghatatlan mélységből kapunk, akár elismerjük ezt, akár nem, hiszen az ágyunkban minden este velünk alszik egy mitikus ember. Az energia forrása vulkánhoz hasonló, és benne egyszerre van jelen a tűz, a víz, a föld és a levegő; pszichénk nagy részéről szinte semmit vagy édeskeveset tudunk, noha féktelenül életerős, ismeretlen, sötét, ugyanakkor hallgatható képtelen. Az ember szeretné megközelíteni, jóllehet fél tőle, de a transzcendens dolgok iránti ösztöne ősidők óta erősebb nála.

A félhomályba – amely egyből a tudat fényessége mögött található – van mindaz elsüllyesztve, amit az ember saját életéből oda félrehelyezett vagy félelmében odavetett. Ott egy olyan anyagalmaz található, amit családja a sötétbe rejtett, teljes nemzetsége a feledés

biztos raktárába hajított. Ha az ember még mélyebbre merészkedik, nemzetségének hosszú fennállása óta annak olyan dolgaira akadhat, amelyek hozzá is tartoznak. Hozzátartozóinak elismeréseit, nyers és alattomos tetteit ismerheti fel, mindegyiket külön-külön és együtt. Ott van a nemzetek árnyainak otthona – ezeket tulajdonosaik nem akarták meglátni, ezért a mindennapi politikában azokra a politikai közösségekre hárítják, amelyekhez nem tartoznak, egy nemzet összes politikai pártjai pedig árnyait és hibáikat a másik nemzetre hárítják, mivel csak néhányan vannak, akik elég bátrak ahhoz, hogy hibáikat a maguk és csoportjuk számlájára írják. Az ilyesféle tettekhez elegendő öntudatra van szükség. A sötétben rejlenek végül a teljes emberiség kincsei – ősidőktől és a tegnapi naptól fogva, amelyekre nem merünk pillantást vetni. Oda fojtjuk el az el nem ismert eredményeket, a tiszteletet érdemlő eseményeket és az emberi zsenialitást. Fel nem fedezett kincsként várakoznak ott. Ott rejlik minden emberi gonoszság, az erős tévedések és a szörnyesülött gyötrelmek hazája is. Ezeket tudományos szakkifejezéssel komplexusnak és archetípusoknak nevezzük. Energiával vannak feltöltve, irtózatossá energiákkal, szeretnénk eljutni oda, mivel az energia egyben élet is. Az ember legmélyén transzcendens központ rejtetik, amely a pszichében és rajta kívül helyezkedik el, ezért egónk számára lehetőséget nyújt a mélyebb és szélesebb igazsággal való konzultációra, ahogy arra az egoista narcizmus képes. Az összes pszichológiai megállapítás sem új a nap alatt, valaha mitikus módon jelen voltak a hagyományos világvallásokban. Értethető, hogy ami rettenetesen nagy és végtelenül erősebb az egyénnél, tiszteletet érdemel. Az atomfizikusok arra tanítottak minket, hogy az űrben minden eleven és kölcsönhatásban áll egymással. A reakciók a mi megközelítésünkétől függenek. Ha értelmesekek vagyunk, nem hívjuk ki magunk ellen a transzcendenciát. A tapasztalt ember ismeri az ego képességét, kicsinységét és fontosságát is, ezért az életben nem fogja abbahagyni a küzdelmet. Az álomból érkező üzenetekre hegyezi fülét és óvatosan felettük töpreng, hogy megállapítsa, milyen elgigázások várják az életben. Péter apostol álmai, amelyek végzetesen aláaknázták a régi kulturális mintákat, az Apostolok Cselekedeteiben vannak feljegyezve (ApCsel 10,11). Valójában az álomfejtés sorsdöntő művészet volt, hiszen Péter apostol másként fejtette meg őket, mint ahogy azt az ősi zsidó törvények megszabták. Az evangélium nemcsak a zsidóknak, hanem másoknak is szólt. Mindenkinék.

Aki nem közvetlenül az álmokból és a verssorokból akarja megkeresni az útmutatásokat, az a világ szent könyveiben szereplő költészetnek szenteli figyelmét. Ezekben olyan magyarázatokra és iránymutatásokra lelhet, amelyeket az élet számtalanszor igazolt az évezredek során.

Mindig is akadtak olyanok, akik az aranyborjút tisztelték, akik nem rendelkeztek más tapasztalattal, mint ennek

¹ Sigmund Freud: *Die Traumdeutung* (1900).

a világnak a tapasztalatával, vagyis a hús, a hatalom és az arany tapasztalatával. Azokról az emberekről van itt szó, akik olyasfajta erkölcsi értékrenddel rendelkeznek, mint az amőba, ezért nem is izgatják őket a magasabb szintű igazságok, jóllehet közülük némelyek tíz év leforgása alatt az állami elit részeseivé lettek, vagyis bármely európai tranzitország leggazdagabb emberei. Hogy mily hatékony az amőba megélhetésének bonyolultsága, nem valami nagy titok. Az üzenetek, amelyek tudatunkat tágitják, számos lehetséges úton érkezhettek hozzánk, hiszen úgy volt elképzelve, hogy az üzeneteket nem tudjuk eltéveszteni, ha megvan a hozzájuk való viszonyunk, hiszen az üzenetek, amiket keresünk, részben már ott vannak bennünk. Ha csak azt nézzük, hogy mi történik, és azokra a jelekre fülelünk, amelyek a menny és a pokol meglétét tanúsítják, nem fogjuk a kitartást erősíteni. Az ösztönös fennmaradás szélesebb tudatot igényel, ha az ember sokkal komplexebb megélhetést szeretne magának. Sosem szabad elfelednünk, hogy csak azt láthatjuk meg, ami már ott van bennünk.

Az álmokban és a látomásokban másként folyik az idő, mint a városháza előtt lévő kávézóknál, ahol kávézni szoktunk. Ezt már réges-rég tudjuk. A kávézóban a nappal huszonnégy órából áll és az évek háromszázhatvanöt napja van, a világűrben pedig egy év, az úgynevezett platóni év, az az idő, amelyben a Föld áthalad a tizenkét égi jelen, tehát a kávézó szerint ez háromszázhatvanöt évnél hosszabb. Az ember pedig nemcsak kávézóban és a városházán él, hanem mélységében önmaga is egy világ-egyetem, ezért is állíthatjuk, hogy az ember mikrokozmosz. Megvan minden lehetősége, hogy mindennapi életében elérje a legmagasabb tudati állapotot, amit kozmikusnak neveznek, egyetemes vagy krisztusi tudatnak. Az indiaiak már réges-rég koronacsakrának nevezték. C. G. Jung, az analitikus pszichológia megalapítója a Miguel Serranóval folytatott személyes beszélgetésben halála előtt egy évvel ezt a kijelentést tette: „*A csakra a tudat középpontja, és a kundalínik vagy a tüzes kígyó, ami a gerinccsigolya mélyén összetekeredik: az érzelmi folyamat, amely lefele áramlik az egész gerincen, majd összeköti azt, ami lenn van, azzal, ami fenn van és fordítva. Az alacsonyabb csakrák az állati tudatot képviselik.*” Aki képes háromszázhatvanöt évet olyan pontosan látni, mint ahogy az egyetlenegy napot látja, egész biztos, hogy látnok. Erre az értelem mindenestre képtelen, segédeszközök nélkül képes az analízisre, a szintézishez azonban már sokkal szerencsétlenebb, még ha annyira pöffeszkedik is. Az öntudatlanság végtelen ereje nem lehet az értelem rabja, ahogy mi sem lehetünk az álmok rabjai, jóllehet szívesen elvonulunk az *álmodozásba*.

A kortárs nyugati művészet és a mindennapok pokolbeli érzelmi szegénysége pontosan mutat rá életünk speciális, racionalista irányultságára. A racionalis befolyás még nagyobb, mint a második világháború után, s amellett, hogy a racionalizmus első tényleges feltűnése óta a tudomány és a technológia törekvésébe vetett reményünket sulykoljuk, igen kevés elmélyedést szánunk az irracionális üzenetekre: az álmokra, a költészetre és azokra a tanításokra, amiket Krisztus kezdett el terjeszteni. Veszélyes ez az aut-aut játék, és a psziché számára teljesen elfogadhatatlan. Amikor a művészet racionálissá kezd válni, sehová sem vezet, amikor a kereszténység racionalis vonásokat ölt magára, kiüresedett ceremóniává válik, és

amikor az álmokra csak tudományos módszerekkel vetjük rá magunkat, csak a szexualitás mellett köthetünk ki. A lélek nem a tárgyakra figyel, hanem a jelentések felé halad, amelyek összekötik őket. Freud az álmokat, ezt az irracionális terméket egy speciális, szűk fejtegetés keretei közé tuszkolta be, mert mint ember – nemcsak mint tudományos személyiség – túlságosan félt „*az okkultizmus sarának fekete dagályától*”, ahogy ezt kollégája, Jung előtt kifejtette.

Hogyan reagálunk Nyugaton a primitív éj homályára, amelyben a tudat még nem volt teljesen elválva az egésztől? Tehetetlenül. Az emberek igazából nem is tudják, hogy az álmok az érzelmek gyógyítói, éppúgy, mint a költészet. Az álmok és a költészet az érzelmi nevelés két olyan formája, amelyeket a kortárs civilizált életben nagyrészt alábecsülnek, és így arra kényszerítenek, hogy állandó összeütközésben éljünk a lelkünkkel. Még maguk a kritikusok is arra készítetnek minket, költőket, hogy az ő komplexusaikkal foglalkozzunk, mert ők nem látnak tovább azoknál. Az értelemnek engedélyezzük, hogy minden területen igyekezzék leigázni az irracionális, és olyan kompetenciákat tulajdonítunk neki, amivel nem is rendelkezik. Mivelhogy már maga az igyekezet meddő, az értelem idomítással próbál segíteni magán, s még inkább piaci mechanizmusokkal. Mivel pedig nem sikerül felemelkednie, fejvesztetten az erőtlől, az erőszaktól és a bosszantástól kér segítséget. Az erőszak az egyedüli felelet, amit a civilizált világ ismer, amikor az értelem az irracionális élet „rendszerzésébe” fog. A kapitalizmus szisztematikusan a tulajdon felé irányítja a képzeletet, és minthogy a polgárság – minden érzelmi termékével – egykor elismert rétegét tönkretették, ahogy ez érvényes az egykori kommunista államokra is, az emberek képtelenek különbséget tenni a minőség és a mennyiség között. Többnyire azonos fogalmakká váltak. A fogyasztói társadalomban a mennyiség már minőségnek számít. Régóta bizonyos embereknek a politikában és a művészetben minőséget tulajdonítottak a közösség iránti lojalitásuk miatt. A művészeti kritikánál a közösség iránti lojalítás vagy a bizonyos művészeti közösség iránti elkötelezettség az előfeltétele a kritikus bátorságának.

Milyen jelentősége van az álmoknak ilyen viszonyok közt, amelyből minden fontos dolog sarjad?

A művészet felületessé vált, a művészek sekélyesek, jóllehet akadémiai címeikkel csak alkalmazkodni képesek, érzékletes horizont és mélység nélkül, hiszen saját személyes véleményüket a közösség kollektív törekvésének rendelik alá. Nem mind, csak a többség. Az ilyenfajta alkalmazkodás és „megfelelés” elleni támadás a fiatalok körében csak önpusztító formákat ismer, ezek azonban nem nyújtanak semmiféle kiutat, csak figyelmet keltenek. Az ötletes embereket, akik hallással rendelkeznek és fogékonyak a szimbolikus álomvilágra, „álmodozóknak” bélyegzik vagy „csodabogaroknak”, ami a materialista felfogásúaknak csak egyet jelenthet: „alacsonyabb rendűek”. Azok számára, akik a világot erővel rendezik el, az irracionális csak bosszantó furcsaság, amit képtelenek ellenőrizni. A gyorskezdő közgazdászokat – akik sem a jogot, sem a maradandóságot nem tisztelik, s akik pénzügyi jászlakhoz vannak kötözve, ahol az itatás nem az ő személyes eredményeik kérdése – az élet tragédiái fogják megtanítani, hogy saját tudatalattinkkal együttműködve valósítható meg a minőségi eredmény. Nincs még olyan

politikus, aki tudatában lenne, sőt még el is ismerné, hogy éppen a független művészek, akiket nem tűz zászlajára semmilyen lobby, „jövendölik meg” a legpontosabban a jövőt. Csak nézzük meg az európai nemzetek irodalomtörténetét! A politikusok, kereskedők és bankárok csodálkoztak, amikor felzúdulás történt és a dekadencia tömeges pusztításba fordult át. Számos művész mindent előre megérezett, többször az álomfejtő szerepében találták magukat, anélkül, hogy tudták volna, ráadásul emiatt nehezebb volt a megélhetésük.

Az individuális embereket mindig alacsonyabb rendűnek értékelték azok, akik félték az individualizmustól. A kollektivisták, akik félnék saját súlyuktól és tudatalattijuktól.

A racionalizmus offenzívája egyre erőteljesebb, és a kortárs művészet vele párhuzamosan a sötétség világát propagálja. Képtelenség közvetíteni a transzformációk szimbólumát, amiket a művészek az ébrenlét és az álom közti állapotban szönek, melyeket művészetükben, illetve azokat az álmokban mindenki előtt kinyilvánítja az éjjel. A testiség propagálása, mi több, a test kínzása, vagdosása, átluggatása a színpadon, amely a világ mániákus tempójának közepette helyezkedik el, a *body arhoz* vezetett. Azok a művészek, akik a sötétség terjesztői, nincsenek teljesen tudatában, mit is cselekszenek.

A költőnek, aki környezetének valami többet is képes „adni” a narcisztikus és egoista szükségleteknél, nem az a vágya, hogy komplexusait művészetként nyújtsa át olvasójának. Mindazt, amihez szenvedés útján jutott el, ami a munkát, a kínlódást követi, szívesörömet megkoronázza talentumával, amivel saját „diagnózisát” olyasvalamivé alakítja át, ami megrázó élménye ellenére művészet. Szép. A művész, aki van olyan merész, hogy le mer ereszkedni a mélységekbe, ahonnan energiáját meríti, alkotásával messzebbre fog világítani, mint arra a neurózis képes. Az ember nem azért költő, mert az életben egyik lábával a szakadék egyik szélén áll, ahol érzelmei gyötrik, a másikkal pedig a szakadék másik szélén, ahol kétségek közt hányódik a szánalmas értelem. Nemcsak azért, mert korlátozás nélkül adja át magát ösztöneinek és szenvedélyeinek, és úgy kezeli az erkölcsöket, mint természetfeletti dolgokat. Mindezért az ember csak lelkileg kiegyensúlyozatlan, ettől azonban még nem költő. A legelmélyültebb szlovén költő és drámaíró, Ivan Cankar (1876–1918) a következő megállapítást tette: „*D'Annunzio ellopta tőlünk Rijekát, és az, aki lop, nem lehet költő*”. Mi mást is írhatott volna a szépség sorozatrablóiról?

Ha Istenként fogjuk tisztelni az értelmet és az egónak lehetővé tesszük a narcisztikus öntetszégést, annak nem lesz jó vége. A racionalizmus bölcsesség nélkül nem művelhető. A bölcsesség úgy jön létre, ha az intellektus mellett jelen van az együttérés és a gyakorlati tapasztalat. Csak a bölcsesség engedélyezi az irracionálisnak az együttműködést, mert úgy érzi őt, mint az egész legitím részét. Hogy milyen végtelenül messze vagyunk a bölcsességtől, azt jól fejezte ki Oscar Wilde: *A természet utánozza a művészetet!*

Mindenki találkozhat a tudatalatti pusztító következményeivel. Ám az álmok nemcsak árnyas, destruktív részek, jóllehet az éjből származnak, teljesen idegen tájról, amelyekről fogalmunk sincs. Értéküket infláció veszélyezteti. Az álmok bálványimádói egész életükben csak az analitikus díványon pihennének, máskor pedig az a „tudomá-

nyos” fejtegetés teszi értéktelenné az álmokat, amely csak személyes tudatalattit lát bennük. Az álmok olyanok, mint minden személyes élmény: azt kívánják, hogy állást foglalnunk róluk. Enélkül nem lesz gyógyító hatásuk. Az álmok útmutatók, mint mindaz, ami a másvilágról érkezik, nem pedig életünk célja. Ha Freud és hasonló gondolkodású kollégái az álmokban a személyes tudatalattit keresték, akkor Jung ennél többet is, közös tudatalattink tartalma után kutatott bennük, ahová a mítoszok és vallások tartoznak. Szondi pedig a családi tudatalattit kereste.

Nem állíthatjuk, hogy az óegyiptomi ember sokkal bölcsőbb lett volna, némely uralkodó azonban sokkal megfontoltabb volt a mai politikusoknál. Figyelembe vették a spirituális előírásokat, rendelkeztek bizonyos képességgel, amivel a psziché mélyére láttak, ami miatt legalább annyira tudatában voltak saját árnyékuknak, hogy elgondolkodtak tetteikről és azok következményeiről, amelyek minden emberre kiterjedtek. Épp az egyik ilyen fáraóról fennmaradt a hét kövér és a hét sovány tehénről szóló példabeszéd. A példabeszéd: álmainak maradványa, amit egy zsidó férfi magyarázott el neki, hiszen a fáraónak nem volt szabad elmerülnie a másvilág dolgaiban, mert ez túl veszélyes lett volna számára. Ahogy azt Oscar Wilde jól kifejezte: a természet utánozza az álomfejtő művészetét. A megváltó bölcsesség még a pszichoanalitikus viszonyban is mindkét alanytól ered: attól, aki álmodott és attól, aki segíti, hogy az álmodó megtalálja az álmok helyes jelentését. Ne feledjük, hogy éppen a tudat és a tudatalatti közt felállított kapcsolat az, ami gyógyít. A hősök tragédiája éppen ennek és a másvilágnak a szétrombolt kapcsolata miatt fokozódik. A külső erő és külső siker a legveszedelmesebbek, jóllehet nemcsak egyedül e két tényező teheti tönkre a saját mélységünkkel meglévő kapcsolatunkat, amire már évezredek óta rámutat az ősi Gilgames-eposz. A tudat, Gilgames, szeretne tekintet nélkül uralkodni mindenki felett, még a tudatalatti felett is, aki Enkidu, mígnem a küzdelem el nem jut a keserű végkifejletig. A művész hasonlóan, mint minden ember, igen hamar tragikus hőssé válhat, ha enged, hogy hatalmába kerítse a külső erő és a *hübrisz*. A siker hatalmába tévedt, büszke és zabolátlan ember elveszíti az ihletet, a külső siker az alábecsülésbe veti, ami miatt nem tiszteli a dinamikus és dialektikus egészet. Az alantasabb helyzetet elveti, túlságosan elbizakodottá válik, ebben a helyzetben képtelen felfedezni a másik felét, amely a saját udvarában gáncsolja el.

Az álmok fontos ihletői voltak a varázslóknak, és már régóta a művészeknek is. Sőt még a fejedelmek, nemcsak a fáraók, és jeles politikusok, is bennük keresték döntéseik fontos mozgatórugóját. A kínai császároknak profi álomfejtők voltak, Nagy Sándor hódításai előtt meghallgatta a tanácsait, ami azonban nem jelentette azt, hogy „gondolatolvasóknak” kellett lenniük és formálisan megerősíteniük szándékait. Az álmokat figyelmeztetésként hallgatta meg, nem pedig az egoizmusra utaló kifogásként. Fontos volt Konstantin álma és a hang, ami azt üzenté neki: „*E jelben győzni fogs!*” Elfogadta – a keresztet –, megnyerte a küzdelmet és áttért a kereszténységre.

Rómában egészen más volt a helyzet. Az álmok a politikai hatalom ördögi fegyverévé váltak. A fejedelmeknek megvoltak a maguk álomfejtői, akik nagyon is hasonlítottak a mai katonai tanácsadókhöz, és az álmok a véres kard előfutáiraivá váltak. Az ókori Róma fejedel-

mei nagyon rossz viszonyban voltak a tudatalattival, ami politikai paranoiát eredményezett. Az álmok még kémkedés tárgyai is lettek. Tibériusz alattvalóit súlyos büntetés fenyegette, ha egyedül mentek el hivatásos álomfejtőhöz, és négy szemközt kértek tőle tanácsot. A konzultáció ideje alatt jelen kellett lennie egy kémnek, aki az álmokról és azok magyarázatáról hírt adhatott a császárnak. De ez még mindig nem volt elég. Az utcákon, gyülekezőhelyeken, tereken és fürdőkben kihallgatták a beszélgetéseket, mert az emberek igen szívesen beszélgettek az álmaikról. Sokakat az álmok miatt halálra is ítélték. Veszélyesek voltak, mint később azok az elméletek, illetve szavak, amelyek minden totalitárius államban büntetnek számítottak. Még húsz év se telt el azóta, hogy Közép-Európában a büntető törvénykönyvben szerepelt a verbális büntetés. A tudat, amely sohasem látja át az egészet, gyorsan ellankad, mert rövidlátásában csak arra a következtetésre juthat, hogy minden dugába dőlhet, ha érzékelésének tárgya romokban hever. Semmit sem hisz el, amit nem felügyelhet vagy nem tud maga elé képzelni; el sem tudja képzelni, hogy létezhet még valami, ami az embert kihúzhatná a végzetes szituációból. A paranoia a politikában mindenki száját befogja, akik képesek lennének a legbölcsebb megoldásokat nyújtani, mindegy, vajon azok a politikusok *álmból* vagy munkatársai *álmból* erednek.

Nagy Károlynak az álmokkal kapcsolatosan nem voltak előítéletei, azonban számos más kora keresztény előkelőség és pápa előítélettel szemlélte azokat, amivel

aztán saját tudatalattijuk ellen fejezték ki ellenállásukat. Az álmokba vetítették ki az ördögi erőt, amit kötelesek voltak üldözni, ugyanakkor pedig azonosították magukat a pápasággal, a hatalommal, az „*Isten a Földön*” sajátos helyzetével.

Amikor az embert megszállja a racionalizmus és emellett a közvélemény az irracionálist semmire való csekélységgé nyilvánítja, megszünteti Istent. Isten nélkül, az Egész, az Egység nélkül az álmok elveszítik saját jelentőségüket. Ha nincs Isten, akkor még az álmokba is képtelen „beleavatkozni”, hát még az életbe. Ha pedig numinózan nem avatkozhat bele, akkor az álmok csakugyan bagatell dolgok. Ezért válnak nevetség tárgyává. Sőt Freud is azt hitte, hogy a numinózus csak a szexualitásban lehetséges, ezért az álmokat egy érdekes szexuális, ámde tudományos trónra helyezte. A totalitárius rendszerek a legbátrabb machinációval válaszoltak Isten megszüntetésére. Saját diktátorukból a törvényesített kollektívizmussal segítségével – miután az individualizmust kiküszöbölték – tették istenné azt, ami aztán beléjük rögződött. Az ember nem tud Isten nélkül élni, és egész nemzetek eléggé „automatikusan” az úgynevezett eleven istenek kezébe hullottak. Arról lehetett legjobban felismerni őket, hogy mind közül leginkább a halál rituáléját szerették. A demokratikus államokban észre lehet venni az „izmusok” diktátumát. Jelenleg a kommunizmus van hatalmon. Láthatjuk, hogy mily lassan fejlődnek ki az érzések, hiszen kétezer év nyugat-európai kereszténysége óta ismét pogányok vagyunk,

Farsang Sándor grafikája

aranyborjút imádunk, és csak néhányan képesek átélni Krisztust, mint hős feletti hőst. Az aranyborjú még a kínai kommunistákat is megfertőzte és a szingapúriakat, és persze száz évvel ezelőtt az amerikai puritánokat, ahol létrejött a fogyasztói örület. A pénznek rendeljük alá az emberi lélek összes funkcióját, a művészettől a tudományig és a vallásig, amit úgy értelmeznek, mint a legnagyobb ökológiai katasztrófát. A tudatalattival megalázóan és arrogánsan bánunk, nem is gondolva arra, hogy vulkán, transzcendentális erő. Ez nem ígéretes, mint ahogy az a tény sem, hogy az egyén emberjogi méltóságát és szabadságát a többség kizárólag a jogi társadalommal kapcsolja össze, nem tudván, hogy minden emberjogi méltóság a keresztény *Ecce homo!* felkiáltásból fakad. Láttuk és megtapasztaltuk, hogy az egyén tudata, annak érettsége nélkül a társadalmi rendszer megváltoztatása nem sokat segít. Az érettségig pedig nem fogunk eljutni a tudatalattival való együttműködés nélkül. Az álmok nélkül.

Az álmokhoz való viszonyomat nem magam alakítottam ki. Apám és anyám irányítottak, mert tisztelték az álmokat. Apámra sokkal inkább hatottak azok, akikről álmódott, anyám pedig a gyermekálmok igen érzékeny kutatója volt. Álmaimból kapott jelzéseket közérzetem és egészségem változásáról. Anyám, mint egy hatalmas családi ékszerdoboz, magába foglalt minket, mígnem az álommal vívott harcában előbb esett el, mint ahogy testileg ment tönkre. Amikor apámat álmai bizonytalansággal lebegték körül, révetegnek látszott. Csendesen elvult pár napig, míg belé nem ivódtak az álomérzetek, jóllehet pontosan nem tudta, mit hoznak magukkal; aztán lassan visszatért vállalkozó szellemű és öntudatos lépte. Ez természetes ki-be lélegzése volt, egy sikeres, vállalkozó emberé, aki nem engedte, hogy legyűrje a mindenható materialisták gőgje, amit manapság öntudatnak neveznek. Az embereket megbűvöli a durvaság, amikor öntudatuk durva. Sokan tisztelik a durvaságot, jóllehet nyilvánosan bírálják, ugyanis a rejtett durvaság még el is fogadott, jóllehet az egy rándítás a kusza életcsomókon, ami egészen más, mint volt és már senki se képes hatalmában tartani. Elismert racionalisták saját álmaik legnagyobb áldozataivá váltak.

Amikor a régi és új szerzőket olvasgatom, akik az álmokat magyarázzák vagy a művészi alkotásba szövik bele azokat, bennem még mindig két érzés uralkodik erőteljesen: az első az, amikor az álomból a telítettség érzetével ébredek. Öt-, hat-, hétéves lehetek és anyámnak mesélek az álmaimról. Ő engem hallgat, nem türelmetlen, nem kérdezősködik. Semmin se csodálkozik, nyugodt, nehogy elszakítsa azt a vékony fonalat, amelyen keresztül – nem is tudom, honnan – előhúzom a képeket. Még most is felkiáltok néha álomban, az éjszaka kellős közepén oda-szaladnak a másik szobából megnézni, mi történt velem. Magam se tudom, mi történt, ajkaim szárazak és a szívem kalapál. Felnőttként senkinek sem mondtam el az álmaimat. Néha-néha egy barátomnak, aki jungi pszichiáter Muraszombaton. Szlovéniában az egyetlen. Am lejegyzem őket.

A másik feledhetetlen érzés, ami kapcsolatban áll az álmokkal, annak íze fenséges. 1984-ben kezembe került Carl Gustav Jung: *Pszichológia és alkímia*² című horvát

nyelvű könyve, amelyben a szerző több, mint hatvan álmot magyarázott meg, amelyek alkimista szövegekkel állnak kapcsolatban. A könyv arra mutat rá, hogy már a középkori „pszichiáterek” rájöttek az ember megnevesítésének folyamatára, a nemesfémek előállítására, az „aranyra”, a személyiségre (Selbst). Ettől a könyvtől szinte elolvadtam, alámerített és segített költői szubjektum építésében, éppen úgy, ahogy az álmok tették ezt apámmal vagy anyámmal, aki kifejlesztette azt az intuíciónál, hogy gyermekeihez utazzék az éjszakába. A szabály örök: „Sohasem fogsz másokból *egy*et csinálni, amíg nem teszed előbb magadat *eggyé*.” Mindegy, hogy mi volt a szándéka a középkori mesternek ezzel a szóval: *egy*. Erről semmi pontosabbat nem lehet olvasni. Nem tudjuk, mi ez az *egy*. Az alkimista feltehetőleg a gyomrában érezte az *egy*et, amint már én is ráéreztem a gyomromban, úgyahogy a fejemben, amikor olvastam Jungnak ezt a szokatlan könyvét. Úgy éreztem, hogy abba az irányba kell tovább haladnom, ahol a „költői” szubjektum van, ahol az egység a versek befejezésének *conditio sine qua non*ja. Testemmel, nem kevésbé a fejemmel, mint a szívemmel, éreztem a művészi élet pszichológiai feltételeit. A titokzatosság tehát a lélekleben volt, a régi alkimisták arról beszéltek, hogy a titokzatosság a sóban van, ami még megmaradt tudatunkban. Azt mondjuk: *cum grano salis* vagy azt, hogy *ez pedig sóltan*, ami azt jelenti, hogy *se füle, se farka*. 1899 óta, amikor megjelent az első tudományos könyv az álmokról, sokan Freudot követve komolyan itt kezdték el keresni a használható, gyógyító jelentést.

Kora fiatalságomban hozzászóltam az álmokhoz való tiszteletteljes viszonyhoz, a mindennapi életben a súlytalan dolgok titokzatos súlyának elviseléséhez. Anyám a II. világháború előtt kereskedő volt, azután pedig otthon maradt. Apám egész élete során kályhaépítő mester volt. Mindketten arra tanítottak, hogy a teljesítmény csak akkor kezd el növekedni, amikor a titokzatos gondolatok a lélekbe merülnek. Még ma is figyelem a költőket, írókat, építészeket, professzorokat, kertészeket, és az inspirációhoz való viszonyuk szerint ítélem meg őket. Aki a tudatalattival csúnyán bánik, az a művészetben is brutális lesz, az emberekhez és az élethez fűződő viszonya pedig eldurvul.

Anna Ahmatova, az én amuletem, elhozta hozzám Marina Cvetajevát és Joszif Brodskiját. És Ivana Obrenovát a Vajdaságból. Még most is elevenen látom magam előtt az ifjú, tizenhét éves kislányt, az álmokat, amik benne voltak, ahogy a folyóiratban való közléskor családneve helyett azt a nevet választotta, ami költészetként hangzik: A-n-a A-h-m-a-t-o-v-a. Apja számára – a Cári faluban laktak – túl megalázó volt, hogy egy nő a költészetet tegyen szert névre, azért megkérte, hogy ne használja az ő előnevét. Ismét valaki, aki szégyellte a költészetet és az álmokat. Ahmatova pedig látnoki képességekkel rendelkezett, nem csak az új nevével, hanem ténylegesen is. Az embereknek élete végéig magyarázta álmaikat.

Aztán ott van még Gala, a tanáró és szerető, aki eléggé jó műveltséggel látta el a szürrealista festőt, Salvador Dalít, hogy az pszichotikus hallucinációit művészeti inspirációként fogadja el, mígnem végül, öregségére, ki nem jelentette: „Az álmokból nyerem a legjobb ötleteimet.” Gala is magyarázta az emberek álmait.

² C. G. Jung: *Psychologie und Alchemie* (Zürich, 1944).

Az intuíció is éppen olyan jó útjelző, mint az értelem vagy az érzelem vagy a szenzibilitás, jóllehet eléggé szokatlanak tűnik környezetemnek, amelyben élek és tevékenykedem.

Vajon az álmok előbb kelnek útra, mint nappalunk, amely huszonnégy órából áll? Vajon az ősi indiai Atharva védák tényleg az álmokról írnak, vagy csak az alvásra gondolnak? Tehát a mi tényleges életünkre, amely alvás mindaddig, amíg lelkileg fel nem ébredünk? Mire mutatnak az álmok, és mit szemlélünk mi, amikor *éber*ek vagyunk? Mi a különbség az éber és a felébredt – a megvilágosodott – ember között? Aki azonban nem felvilágosult ember.

Az álmok nem homlokzatok, amint azt Freud állította, nem jelentések unalmas litániája, tömegesen feljegyezve az egykorvolt és kortárs álmoskönyvekben. Az álom a költészet nyelvének bányája. Freud, az első markáns, tudományos álomfejtő nem volt annyira elmélyült, mint fiatalabb kollégája, Jung, ám mindnyájan úgy jegyeztük meg nevét, mint olyasvalakiét, aki az álmokat megmentette a homályos perifériáról. Nem egészen igaz, hogy csak Freud engedélyezte az álmok belépését a tudományba.

A középiskolában szerveskémia-tanárunk elmesélte, hogy a német vegyész, F. A. Kekulé egy tudományos találkozáson már kilenc évvel Freud könyvének megjelenése előtt elmagyarázta az egybegyűlt természettudós-lángészeknek, hogyan fedezte fel a benzol (C_6H_6) képletét. Teljes természetességgel mondta el nekik: „*Tanuljanak meg álmodni, uraim!*” Elmondta nekik, hogy elaludt a kályha mellett és kígyókkal álmodott. Az egyik közülük a saját farkába harapott és előtte forgolódott. Talán azt is tudta, hogy az alkimisták Ouroboros-áról álmodott, az ősi, kozmikus eredetű életenergia-szimbólumról, hiszen egykor az emberek sokkal szélesebb körű ismeretekkel rendelkeztek, mint manapság. Mind a tudományos embereket, mind a művészeket sokkal jobban érdekelte az emberi értelem és a lelki fejlődés, mint manapság érdeklí az elképzelhető tudományok összes lehetséges specialistáját. Bárcsak a holizmus hívei lennének, akkor specializációjuk tényleg hathatós lehetne.

A nyugati világ a középkortól fogva gyorsan változott és minden nemzedéktől innovációt követelt. Nem volt elegendő ismételtetni az elődök érdemeit és bölcsességét alakítani azt – a Nyugat újabb és újabb felfedezéseket és hódításokat igényelt. Az összes eredményt nem írhatjuk az értelem számlájára, mert elég sok kutató tanúságát ismerjük, akik nyíltan elismerték, hogy vívmányaik nem az értelem megszokott útján érkeztek, hanem álomszerűen, csigalépcsőn. Einstein elismerte: „*Mindahányszor, amikor lekéstem a tudományos gyűléseket – ahol elmondták, mi minden lehetetlen a fizikusoknak –, sikerült valamit felfedeznem.*”

A Midrásban, ahol az áll, hogy az álmok a magyarázó szavait követik, erre a történetre bukkanhatunk: „*Egy asszony felkereste Eliázár rabbit, mert azt álmodta, hogy repedés van a háza tetején. A Rabbi ezt így magyarázta: Fogansz és fiút szülsz. Elment és így is történt. Ismét hasonló álmot látott és ismét elment a rabbihoz, aki megint ugyanazt a magyarázatot adta. Amikor harmadszorra is ugyanaz az álma volt, ismét felkereste a rabbit, de sehol sem találta. Ekkor a rabbi tanítványainak mondta el az álmát. Azok pedig ezt mondták neki: Álmod azt jelenti, hogy el fogod temetni a férjed. Elment és így is történt. Amikor Eliezar rabbi visszatért, ráförmedt a tanítványaira: Szerencsétlenek! Megöltetek egy embert! Vajon nem mondatott meg: „Ahogy megfejtette, úgy teljesedett”.« (Genezis 41,13).”*

Ismerek néhány költőt és rendezőt, akik így figyelmeztettek: „*Vigyázz, mit írsz! Velem épp az történt meg, amit a verseimben leírtam. Velem az vált valóra, amit filmre vittem. Vigyázz, hogy mit álmodsz!*” Tehát még mindig az archetípus mintája szerint vagyunk beprogramozva, amint az a Zsoltárok könyvében is áll (Zsolt 127): „*Hiába néktek korán felkelnetek, későn fekdülnötök, fáradtsággal szerzett kenyeret ennetek! Szerelmesének álmában ád eleget.*” Ügyelnünk kell, hogyan szeljük az álmokenyert.

A művészet és a tudomány igazolják, hogy az álom mélyebb igazság, másfajta igazság, különbözik a történelmi igazságtól. Végül is az élet maga túlságosan titokzatos, hogy csak tudományos szemmel szemléljük, mert azt csak mint művészi munkát igazolhatjuk. Az egyszerű embereknek, akik kevésbé lelkiek, a mélyebb igazság egykor az álmokban nyilvánult meg, manapság meg a költészetben. Már az amerikai indiánok sem találták a verseket művészi produktumnak, hanem úgy fogadták el azokat, mint az álmok eredményét. A költő nagyságát már réges-rég azokból az álmaiból ismerjük fel, amelyeket nem akart megmásítani, jóllehet korának kritikusai nem fogadták el. Még rosszabb, hogy épp az álmok miatt számos költőt kiközösítettek az időből, amelyben éltek, ám az álom ideje visszahozta őket. A folytonos jelenbe. Az álmok bármelyik kortárs költőt képesek lesznek kivárni, legalább fél évszázadig, hogy erősek legyenek, ám az átlagos kortársakat, akiket jobban érdekelnek a díjak és a presztízs, megölik. Semmi új sincs a nap alatt. Nagyon kevés olyan alkotó volt, akiknek az *álma* még manapság is jelent valamit, és akik abban a kegyelemben részesültek, hogy már életükben megoszthatták azokat másokkal.

Lukács Zsolt fordítása